

Bizans İmparator ve İmparatoriçe Kiyafetleri

Özlem GÜNEŞ¹, Tunay KARAKÖK²

¹İslami İlimler Fakültesi, Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul, TÜRKİYE, ozlem.gunes@izu.edu.tr

²Doktora Öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul, TÜRKİYE,
tunay0067@gmail.com

Öz

Bizans İmparatorluğu yada Doğu Roma İmparatorluğu, geç antik çağ ve orta çağ boyunca Roma İmparatorluğu'nun devamı şeklinde var olmuştur. Başkenti Konstantinopolis olan İmparatorluk 1100 yıl boyunca ekonomik, siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel olarak her alanda büyük değişimler ve gelişmelerin ya müsebbibi ya da etkileneni olmuştur.

Bizde bu çalışmamızda kültür hayatının önemli bir ayağını teşkil eden giyim-kuşam başlığı özelinde Bizans İmparatorluğu saray hayatında İmparator ve İmparatoriçe kıyafetlerini incelemek ve konu hakkında araştırmacılara fikir vermesi için tespitlerde bulunmayı amaçladık. Bu bağlamda çalışmamızı; Bizans İmparatorluğu hakkında genel bir tarihsel bilgilendirmenin yapıldığı giriş bölümü, akabinde ise Bizans İmparatorluğu'nda Tekstil, Bizans İmparator ve İmparatoriçe Kıyafetleri, Bizans Kıyafetlerinde Kullanılan Renkler ile Bizans Kıyafet Sözlüğünün yer aldığı bir bölüm ile Değerlendirme – Sonuç kısımlarından oluşturduk.

Anahtar Kelimeler: Bizans, Giyim, İmparator, İmparatoriçe

Clothes of Byzantine Emperors and Empresses

Abstract

The Empire of the Byzantine Empire, the Eastern Roman Empire, the continuation of the Roman Empire during the late antiquity and medieval period, and its dominance of Constantinople, the economic, political, economic and socio-cultural changes of the Empire for 1100 years, you are affected. In this study, we aimed to examine Emperor and Empress clothes in the life of the Byzantine empire palace, which is an important footstep of cultural life, and to find out to give researchers ideas about the subject. Our work in this context; We have created a general introduction to the Byzantine Empire, followed by a section on Textile, Byzantine Emperor and Empress, Byzantine Clothing, Colors in the Byzantine Empire and the Byzantine Clothing Dictionary and Evaluation - Conclusion.

Keywords: Byzantine, Clothing, Emperor, Empress

1. Giriş: Bizans İmparatorluğu Hakkında

İlk hristiyan devlet olma özelliğine sahip olan Bizans İmparatorluğu her şeyden önce, Mezopotamya'nın güneyi ve Arap Yarımadası hariç olmak üzere büyük Osmanlı coğrafyasının tamamında, bazı küçük sahil şeritleri hariç tüm Akdeniz havzasında, Balkanlar'da, Doğu Avrupa'da ve Kafkaslar'da uzun yıllar hakimiyet kurmuş, tüm Slav dünyasını, Doğu Avrupa'yı ve Orta Doğu'nun büyük bir kısmını Hristiyanlaştırmış, o zamanların barbar, bugünün modern Avrupa'sını terbiye etmiş ve netice olarak bu geniş coğrafyanın her köşesinde aradan geçen yüzyılların silemediği derin izler bırakmıştır (Karakök, 2010; 22).

Bizans Devleti Doğu Akdenizde bin yıldan fazla hüküm süren bir İmparatorluktur. Aynı bölgede önce Roma İmparatorluğu, Bizanslılardan sonra da Osmanlı İmparatorluğu hüküm sürmüştür. Her şeyden önce şu noktaya işaret edelim ki "Bizans Devleti" tâbiri yenidir. Öyleki söz konusu devletin resmi adı aslında "Roma Devleti" idi. Türkler ve İslâmlar ise sadece "Rum" demektedirler. Fakat sonraları Avrupalı âlimler ona, İstanbul şehrini Roma İmparatoru I. Konstantinos'un emrine binaen kurmakla görevlendirilen Byzantines adlı komutana atfen "Bizans Devleti" dediler (Ostrogorsky, 2015; 12-21).

Bilindiği gibi Bizans Devleti kendi kendine vücut, bulmuş, hususî kanunlarla oluşmuş bir devlet değildir; öyle ki o büyük Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılmasıyla 396 yılından sonra meydana gelmiştir. Ülkenin hudutları tamamıyla Roma İmparatorluğundan intikal ettiği gibi idare, hukuk, din... gibi kültür unsurları da hep Roma İmparatorluğu son devrinin mirasıdır.

Osmanlı İmparatorluğu tarafından 1453 yılında başkent İstanbul'un alınışına denk yaklaşık olarak onbir asır yaşamayı başarmış bir siyasal yapı olan Bizans İmparatorluğu, hem sahip olduğu topraklar ile hem de yaratmayı abaşrdığı doğu-batı sentezli uygarlığı ile döneminde büyük bir siyasal güçtü.

1.1. Bizans İmparatorluğu'nda Tekstil

Bizans tekstil ürünleri genellikle keten (linon), yün (erion) ve ipekten (metaxa) üretilmiştir. Pamuk (bambukina) nadiren kullanılmıştır. Tekstil üretimi kalite, tip ve kullanım farklılıklarıyla devlet atölyelerinde, özel atölyelerde ve kişisel olarak evlerde yapılmıştır. Başta İskenderiye olmak üzere Mısır'da ve Suriye'de gerçekleştirilen üretim, bu bölgelerin 7.yy itibariyle Arapların eline geçmesine kadar Bizans tekstilinde önderlik etmiştir. Bu bölgelerdeki tasarım ve bezeme özellikleri diğer tüm bölgeleri de etkilemiştir. Bunun en büyük kanıtı Konstantinopolis atölyelerinde Suriyeli ustaların çalışmış olmasıdır (Yıldız, 2009; 27-33; Maguire, 2017; 210-211; Herrin, 2016; 312-313).

Bizans tekstilin en değerli hammaddesi olan ipek, 6.yy.a kadar Çin'den ithal edilmiştir. Bu döneme kadar ipek, baharat veya mücevherden daha değerli olmuştur (Hill, 2003; 126).

Bizans'ta ipek endüstrisi ham ipek üretmeye başlamalarından sonra gelişmiş ve İskenderiye, Mısır, Suriye önemli ipek üretim merkezleri olmuştur. 9 y.y. ise ipek üretimin en verimli olduğu çağdır. İpeğin kullanımı sivil, siyasi ve dini alanlarda farklılık göstermektedir. 9. yy.a kadar ipeğin kullanımı erguvan rengi kıyafetlerin dışında, perde ve örtü gibi çeşitli ev eşyalarında da kullanılmıştır. Bunun yanı sıra altar ve katedral örtülerinde ve dini kıyafetlerde de ipeğin kullanıldığı kaynaklarda geçmektedir. 9 yy.dan sonra Bizans imparatorluğunda ipek, lüks bir tekstil ürünü olarak kullanılmaya başlamıştır (Yıldız, 2009; 35).

2. Bizans İmparator Ve İmparatoriçe Kiyafetleri

Bu dönemde, kumaş ve süs bakımından Roma'nın en şaşalı günlerinden bile daha büyük çeşitlilik gösteriyordu. Bizans kültürü doğu ve batının zengin bir karışımıydı. Bizans modası yalnızca Roma imparatorluğu başkenti olan Bizans şehrinin sokaklarında giyilenleri değil, aynı zamanda İtalya, Rusya ve Yunanistan gibi Bizans etkisindeki bölgeleri de kapsamaktadır. 6. yy. kadar, elbiselerde drapeli kesimin sıkça kullanıldığı Roma etkisi ağırlıktadır. Bu kıyafetlerin halk için genellikle keten ve pamuktan yapıldığı, soylular ve saray erkânı için ise ipek kumaş kullanıldığı kaynaklarda geçmektedir. Tunica (herkesin giydiği; boyasız yün veya ketenden, hafif drapeli giysi), dalmatika (geniş kollu üst giysisi) ve stoka (katlanmış

dikdörtgenden yapılan, yüksek belli kadın giysisi) Bizans stilinin temelini oluşturuyordu. Dalmatika, imparatorluğun ilk dönemlerinden 13.yy.e kadar diz üstünden yere uzayarak 14. ve 15.yy Türk kaftanlarına dönüşmüştür. Bizans elbiseleri tipik olarak kolları ve etekleri uzun kıyafetlerden oluşuyordu. 8. yy.da lorum adı verilen bir kıyafet ortaya çıktı ve bu kıyafet vücudu sarmalayan Roma togasını andıran uzunca bir örtüydü. Lorum genelde gümüş ya da altın rengi kumaştan, giyen kişinin mevkiiini belirten mücevherlerle süslenerek yapılırdı. Mevkili erkekler kendilerini zengince süslenmiş, sol ön ucuna tablion yerleştirilmiş dalmatikayla sarardı. Kadınlar tuniklerinin üstüne stoka (palla) giyer, sarkan ucunu ise kafalarına bağlardı. Kadınlarda erkekler de pelerinlerini sağ omuzlarının üstünde fibula denen mücevherlerle süslenmiş tokalarla tuttururlardı. Tuniklerin altına camisa denilen ipek ya da ketenden bir iç giysi giyilerek pahalı kumaştan yapılan kıyafetlerin vücut yağından ve terden korunması sağlanırdı. Bizans hükümdarlığının son asırlarında imparatorlar cüppe adı verilen kısa gömlekleri tuniklerin üzerine giyerlerdi (Rice, 1999; 32-41; Ball, 2006; 16-53; Caroly n, 2008; 49-66; Köroğlu, 2010; 60-71).

Giyilen kıyafetlere baktığımız zaman ise karşımıza sırası ile şu kıyafetler çıkmaktadır:

- a. **Khiton:** Muhtemelen Akkadca “keten” anlamına gelen “kitu” kelimesinden türemiş olmalıdır. Khiton Mezopotamya’da kutanum adı verilen ketenden yapılmaktaydı. Hem kadın hem de erkek giysisi olan Khiton, aşağıdan veya üstten geçirilerek kullanılırdı. Alttan geçirildiğinde omuzlardan fibula adı verilen iğnelerle düşmemesi için tutturulurdu. Erkeklerde yaz mevsiminde tek başına bir giysi olarak da tercih edilen Khiton, kadınlarda yalnızca bir iç giysisi olmaktan ibaretti. Antik uygarlıkta özellikle de roma imparatorluğunda sıkça rastladığımız bu giysi kadınlarda bazen bel kısmından bir kuşak veya ip yardımıyla hafifçe dışa taşırılarak kullanılırdı. Kadınlarda ayak bileklerine kadar uzanan bu giysi erkeklerde genellikle diz üstündeki kullanımıyla tercih edilirdi (Yıldız, 2009; 55).
- b. **Dalmatika:** Geniş kollu üst giysisidir. Halk için pamuk, keten veya yünden yapılırken, zenginler için ipek kumaş kullanılırdı. Bizans stilinin temelini oluşturan giysilerden biridir. Dalmatika imparatorluğun ilk dönemlerinden (6. -10.yy) 10. ve 13. Yy.a kadar diz üstünden yere uzayarak 14. ve 15. Yy.lardaki Türk kaftanlarına dönüşmüştür (Yıldız, 2009; 59).
- c. **Tunik:** Her kesimden insanın giydiği boyasız yün ya da ketenden yapılan hafif drapeli giysidir. Yoksullar için temel giysi olarak kullanılırken zenginler için sadece bir iç giysisi görevi görmekteydi. Khitonla hemen hemen aynı amaçla kullanılan tunikler yüzyıllar içerisinde kullanım alanlarında da farklılık göstermiştir. Khiton adı verilen iç giyim kıyafetinden farkı fibulalarla tutturulmasına gerek olmayışıdır. Çünkü tunik sadece baş üzerinden geçirilerek kullanılmaktadır. Tunik Bizans stilinin temelini oluşturan giysilerden biridir ve erkeklerde genellikle diz üstüne kadar uzanırken, kadınlarda ayak bileklerine kadar uzanmaktadır (Yıldız, 2009; 66).
- d. **Pelerin:** Bizans imparatorluğunda yaygın kullanım alanı bulan bu üst giysisi, tek parça kumaştan oluşmaktadır ve genellikle omzun üzerinden veya göğüs hizasından fibula ya da broşlarla tutturulmaktadır. Sadece imparator ve imparatoriçelere özgü bir kıyafet değildir ancak halkın kullandığı pelerinlerden ziyade saray erkânının kullandığı pelerinler daha gösterişlidir (Yıldız, 2009; 71).
- e. **Loros:** Günlük kullanımdan ziyade daha çok resmi ve dini törenlerde kullanılan bu giysi tek parça olup oldukça uzundur. Uzun olmasının sebebi ise vücudun arkasından ve önünden çapraz veya düz bir şekilde dolandırılmasıdır. Kumaşın ucu resim 6’daki örnekte de olduğu gibi erkeklerde de kadınlarda da sol kolun üzerine atılır. Bazen erkeklerde göğüs üzerinde çapraz olarak sarılırken, kadınlarda düşey yönde sarılmaktadır fakat bu durum her zaman geçerli değildir. Genelde gümüş ya da altın rengi kumaştan giyenin mevkiiini belirten mücevherlerle süslenerek yapılırdı (Yıldız, 2009; 76).
- f. **Maniyakis:** Ayrı bir yaka olarak kullanılan kumaştır ve Perslilerden alındığı düşünülmektedir. Bu kumaşın üzeri genellikle altın işlemeli yapılmıştır ve mücevher kakmalıdır (Yıldız, 2009; 88).

- g. Kolobiyum:** Kısa kollu veya kolsuz bir tür tunik (Yıldız, 2009; 91).
- h. Ayakkabılar:** Stola, toga vb. kıyafet türlerini antik Yunan ve Roma'dan devralan Bizans imparatorluğu, ayakkabı modellerinde de bu uygarlıklardan esinlenmiştir. Sıcak mevsimlerde bugünkü anlamda sandalet olarak adlandırdığımız ayakkabılar tercih edilmiştir. Diğer zamanlarda ise deriden yapılmış ayakkabılar kullanmışlardır. Türk-İslam modası içerisinde de rastlayabileceğimiz “çarık” diye adlandırılan ayakkabılara benzemekle birlikte küçük farklılıklarla ayrılmaktadırlar. Türklerde ‘ökçe’olarak adlandırılan ayakkabının topuk kısmı, Bizans ayakkabılarında görülmemektedir. Genellikle düztabanlı ayakkabılar tercih edilmiştir ve bu ayakkabıların ön kısımları sivri veya oval biçimde düzenlenmiştir. Ayakkabılar deri malzemedir yapılmakta olup üzeri altın yaldızlı boya ile süslenmiştir. Süsleme programı içerisinde geometrik motiflerin yanı sıra haç motifinin de sıklıkla kullanıldığını görmekteyiz (Yıldız, 2009; 89-102).

2.1. Bizans Kıyafetlerinde Kullanılan Renkler

Bizans imparator ve imparatoriçe kıyafetlerinde sıkça rastlanılan renklerden biri erguvan rengidir. Erguvan renginin önemini imparator Iustinianos'un karısı imparatoriçe Theodora'nın şu sözlerinden anlıyoruz: “Saltanat süren biri için sürgünde yaşamak dayanılmazdır. Bu erguvan rengi giysim olmadan hiçbir zaman var olmayayım ve karşılaştığım kişilerin bana kraliçe diye hitap etmedikleri günü görece kadar yaşamayayım.” Kıyafetin dışında günlük kullanımda da erguvan rengi önem taşımıştır ve imparatoriçe İrene'nin de oğlu Konstantinos'u erguvan rengi bir yatak odasında dünyaya getirdiği kaynaklarda geçmektedir. Diocletianus, kutsal giysilere bürünmüş kral kavramını ortaya atmış olup; Constantinus eflatun renkli giysi ve pabuçların kullanımını yalnızca kendisine ve ailesine özgü kılarak bunu onaylamıştır. Bu sayede de erguvan renginin sadece imparator ve ailesinin kullanımıyla sınırlanmış olmalıydı (Rice, 1999; 47; Tierney, 2007;89-91).

Yüksek mevkide bir soylu, imparatorun bebeğinin taşırken erguvan giysiler içindeki babası, onun peşinden giderdi. Seyirciler bile gösterişli giysiler giyerlerdi. İmparator, elçi kabul ederken de özel kıyafetler tercih ederdi ve yakasının çevresi, göğsünün ve sırtının ortasına kadar mücevherler ve işlemelerle bezeli bantlar ile süslenmiş gösterişli brokardan yapılmış dar ve uzun bir giysi giyerdi (Rice, 1999; 47-51).

Bizans imparatorluğunda kullanımı sadece imparator ve imparatoriçelere özgü olan mor boyanın hazırlanma süreci son derece zahmetlidir. Bu nedenle de masraflıdır. Mor boya antik dönemden beri murex adı verilen deniz yumuşakçalarından elde edilmiştir. Boya maddesi murex türü deniz kabuklarının hypobranchial salgı bezinde üretilmektedir (Aygün, 2012; 51-54; Hill, 2003; 119).

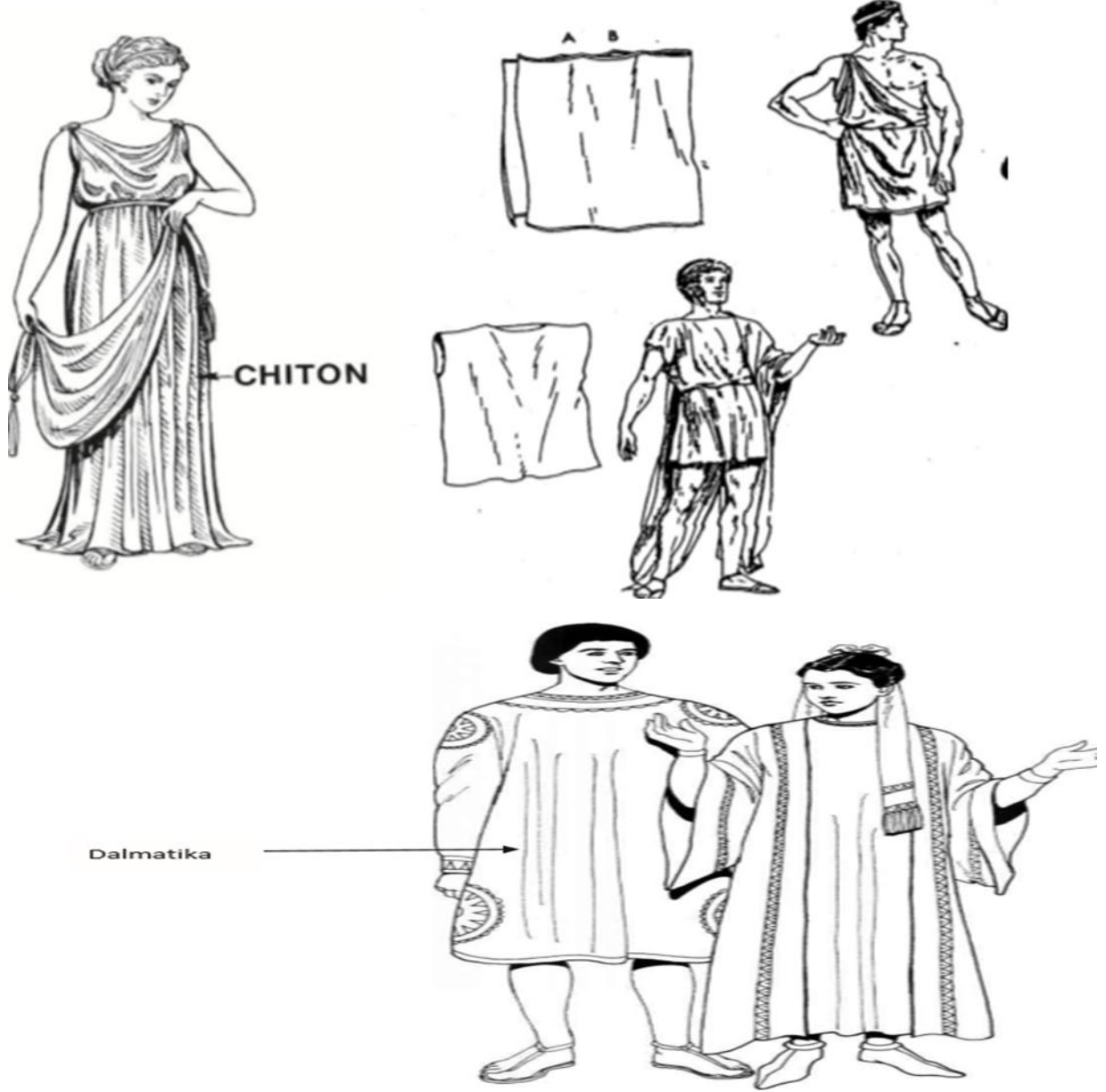
3. Değerlendirme ve Sonuç

Bizans'a ait mozaikler, duvar freskleri, resimli elyazmaları ve sikluslar üzerinde yer alan resimler ışığında, saray erkânının ve yönetici tayfanın kıyafetlerini incelediğimizde, Roma ve Yunan geleneklerinin Bizans İmparatorluğu'nda devam ettirildiğini görmekteyiz. Yunan ve Roma kıyafet tipolojisini incelediğimizde ise günlük hayatta ve saray içerisinde yöneticiler tarafından giyilen giysiler, Bizans'ta olduğu gibi yoğun gösterişten ziyade daha sadedir. Rahat hareket edebilme imkânı sağlayan bu kıyafetler içerisinde erkekler ve kadınların ortak giyim ürünü olan togalar ve tunikler yer almaktadır. Saray erkânının ve halkın aynı kıyafetleri günlük hayatlarında kullanmaları ise dikkat çekici başka bir konudur. Tipoloji olarak her ne kadar birbirine benziyor olsa da sarayda giyilen toga ve tuniklerin halk arasında daha sade tutulduğu gözlemlenmektedir.

Romanın Devamı Sayılan Bizans İmparatorluğu'nda Toga, Sıcak Mevsimlerde Tercih Edilirken Tunik, -Bizans'ta “Dalmatika” Olarak Da Adlandırılır.- Daha Ziyade İç Giyim

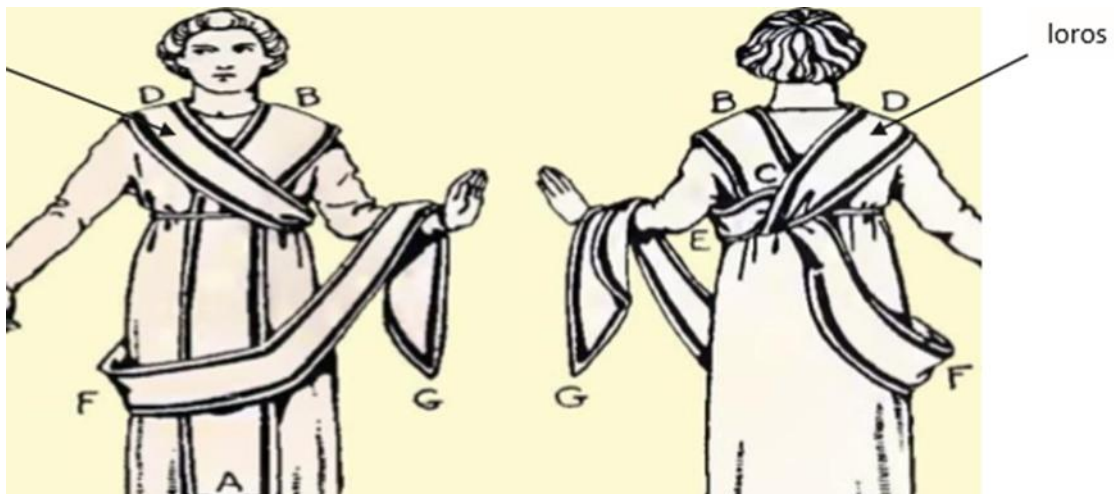
Olarak Kullanılmaktadır. Bizans İmparatorluğu'nda Toga, Tunik Veya Dalmatikalardan Başka Romalılardan Ve Yunanlılardan Farklı Olarak "Loros" Ve "Maniakis" Adı Verilen Giysi Türleri Mevcuttur. Ancak Bu Giysiler, Sadece İmparator Ve İmparatoriçelere Hastır Ve Aynı Zamanda Dini Törenlerde Ve Özel Törenlerde Giyilmektedir.

4. Ekler:

(Tunik)

Deriden yapılmış çocuk ayakkabısı, 5. - 8. yüzyıl, British Museum

Ucu sivriltilmiş deriden yapılmış ayakkabı, 5. – 8. yüzyıl, British Museum

KAYNAKÇA

- Afşin Aygün (2012), “Andriake Mureks Boya Endüstrisi”, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bil. Enst., Antalya.
- Ball Jennifer (2006), *Byzantine Dress: Representations of Secular Dress (The New Middle Ages)*, Palgrave Macmillan.
- Connor L. Carolyn (2008), *Bizans'ın Kadınları*, Yapı Kredi Yay.
- Herrin, J. (2016), *Bizans*, İletişim Yayınevi.
- Hill, B. (2003), *Bizans İmparatorluk Kadınları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Karakök, Tunay (2010), “Türkiye'de Bizans tarihçiliğinin Genel Durumu ve Bir Bibliyografya Denemesi”, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Sakarya.
- Köroğlu Gülgün (2010), *Bizans'ta Kadın ve Kadın Takıları*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yay.
- Maguire, H.(2017), *Bizans Saray Kültürü*, Yapı Kredi Yay.
- Ostrogorsky, Georg (2015), *Bizans Devleti Tarihi*, Ankara.
- Rice, Tamara Talbot (1999), *Bizans'ta Günlük Yaşam Bizans'ın Mücevheri*.
- Tierney, Tom (2007), *Byzantine Fashions*, New York.
- Yıldız, Sevcen (2009), *Bizans Tarihi, Kültürü, Sanatı ve Anadolu'daki İzleri*, Detay Yayıncılık.